

RAPPORT FRÅN

Elin Wägner-sällskapets höstseminarium på S:t Sigfrids folkhögskola i Växjö 18-19 september 2004

Inledning

Vad kan vara mer spännande än ett tema om kärleken? Synen på kärlek och sexualitet har förändrats under 1900-talets gång. Hur påverkade tidsandan män och kvinnor på Elin Wagners tid? En liten humoristisk skildring av det fick vi när Marianne Enge Swartz inledningsvis läste högt ur Elin Wagners roman *Mannen vid min sida*.

Lördagen gick i forskningens tecken, då vi fick höra två intressanta föredrag av Bibi Jonsson, litteraturvetare och litteraturforskare samt av Lena Lennerhed, lärdomshistoriker och forskare i kärlek och sexualitet.

På eftermiddagen såg vi filmen *Glasberget*, en svartvit film i långsamt tempo med klassiska svenska skådespelare. Filmen, som bygger på Sigfrid Siwertz roman, anses ha hämtat sin handling från relationen mellan Elin Wägner och Siwertz. Några av deltagarna valde att i stället besöka Elin Wagners Lilla Björka.

Senare på kvällen såg vi Mary Lou Wards nyskrivna komedi, som handlar om operasångerskan Christina Nilsson, spelad och med sång framförd av operasångerskan Lena Hoel, som möter sin namne i nutid, spelad av Mary Lou själv! Pjäsen var mycket rolig men gav också tankar om hur olika kvinnors liv i olika tidsepoker kan vara.

På kvällen åt vi en superb supé, tillagad av ekologiska råvaror, helt i Elin Wagners linje.

På söndagen fick vi lyssna på fyrtitalisten, konstnären och debattören Kjerstin Norén och hennes tankar kring kärlek och relationer, från hennes ungdomstid och framåt i tiden.

Poeten och författaren Elsie Johansson fängslade oss alla med sitt humoristiska, varmhjärtade, sinnliga och gripande föredrag. Hon tilldelades årets Väckarklockepris av Elin Wägner-sällskapet.

Det har varit en mycket intressant, givande och rolig helg.

Christel Wiksten

Bibi Jonsson

Om kärlek i Elin Wägners verk

Temat för Elin Wägner-sällskapets höstseminarium var i år Elin Wägner och kärleken. Först ut att föreläsa var Bibi Jonsson, litteraturvetare från Lund. Hon skrev den första doktorsavhandlingen om Elin Wägner och försvarade den i Lund 2001. Avhandlingen hade titeln *I den värld vi drömmer om. Utopin i Elin Wägners trettiotalromaner*. Den behandlade fyra romaner: *Dialogen fortsätter*, *Hemlighetsfull*, *Genomskådad* och *Mannen vid min sida*.

Utgångspunkten för Jonssons föreläsning var *Mannen vid min sida* (1933). Som introduktion till föreläsningen läste Marianne Enge Swartz några valda delar av romanen, bl a den om resan från Spanien till Marocko och om hur berättaren Karin Hall där möter Macmaster, en man som på chevalereskt 1800-talsmanér erbjuder sina tjänster till denna moderna yrkeskvinna – vilken ensam rest genom Europa till Spanien – i akt och mening att befria henne från problem som kan drabba en ensamresande kvinna i främmande land, som t ex att beställa frukost eller att gå nerför en trappa.

Bibi Jonsson tog sedan vid. Hon menade att det är tacksamt att tala om kärleken i Elin Wägners romaner. Det är ett omdiskuterat ämne.

När *Mannen vid min sida* kom ut på 30-talet, blev den väl mottagen av recensenterna. En del av dem, bl a Karin Boye, Holger Ahlenius och Ivar Harrie, ansåg att den var Elin Wägners enda kärleksroman.

Kärleken i romanen bär drag av 1800-talets kärleksuppfattning, en sorts romantisk ridderlighet med kvinnan på piedestal. Man lekte 1800-talets lek beskyddare-beskyddad, ett begärs spel mellan man och kvinna. Nutidens uppfattning om romanen är att stilen är ironisk och distanserad.

Kärleken i Elin Wägners verk är problematisk, menar Bibi Jonsson. Wägners egna bittra erfarenheter på området gestaltar i romanerna kärlekens förödande inverkan på kvinnorna. Nästan alltid blir de svikna. Förlust och frånvaro återkommer i hennes böcker. Samtidigt bejakar hon kärleken.

Elin Wägners och författaren Sigfrid Siwertz förhållande gav upphov till mycken smärta för Elin Wägner, och efter brytningen speglades deras förhållanden i ett antal olika böcker som de skrev mot varandra under 30-talet.

Bibi Jonsson framhåller vidare att kärleken finns med i hela Wägners författarskap, och redan i t ex *Pennskaftet* (1910) är kärleken ett centralt tema.

Wägner skriver om kärleken som en utopi, ett önsketänkande, framhåller Bibi Jonsson, kärleken ska vara engagemang, jämbördighet och tillika samhällsbyggare. Samtidigt är kärleken ett riskprojekt som störtar kvinnan i ensamhet.

Den moderna uppfattningen om kärleken i Elin Wägners romaner belyser Bibi Jonsson även med ett citat av Kristoffer Leandoer, i BLM 1/2004, här om just romanen *Pennskaftet*:

Framför allt kärleken avtäckes Wägner som ett ohyggligt riskprojekt för kvinnan, ett riskprojekt som hotar att varje ögonblick störa henne ned i oåterkallelig ensamhet. Endast genom att göra som Pennskaftet, och egenhändigt uppfostra mannen till jämbördig kärlekspartner, har kvinnan en chans att bli älskad som hel varelse – föga förvånande är dessa partier de som utstrålar mest av önsketänkande.

Elin Wägners förhållande till kärleken och män var och är omdiskuterat. Ahlenius ansåg att i *Dialogen fortsätter* (1932) fanns ett manshat som inte stod Strindbergs kvinnohat efter. Men Jonsson hävdar med bestämdhet att Elin Wägner inte var någon karlhatare.

Bibi Jonsson sammanfattar kärleken i Wägners verk sålunda:

- Elin Wägner bejakade kärleken.
- Kärleken är ett spel mellan könen, den är nödvändig, den ger kreativa krafter, den är inte omöjlig.

Det finns mycket mer att skriva om Jonssons föreläsning, men jag stannar här. Den var ytterligt intressant, (så att jag nästan glömde bort att notera för detta referat) och gav nya infallsvinklar på Wägners romaner och då i synnerhet den så omdiskuterade synen på kärleken. Den gav i varje fall mig impulsen till omläsning och i några fall också nyläsning av hennes verk.

Elsa Engnell

PROMENERA MED BÖRJE

Promenera med Börje – det gör vi så gärna varje år efter den goda och rikliga middagen. Men knappt hade vi denna gång kommit från matsalen till samlingsplatsen, förrän vi fick höra att vi alla stod på en VULKAN! Inte hjälpte det att hoppa i väg några meter, hela folkhögskoleområdet vilade på denna hotande grund. Vi fick höra om lavan som flutit ut för två miljarder år sedan och stelnat till underlag för oss. Men det finns många lager över också! Börje visade och berättade om olika stenar och deras bildning. Röda korn, svarta, glimmer, kvarts och fältspat hade alla givit olika sorters granit. I Växjötrakten är den vackert röd, men imponerande är även den helsvarta graniten i t.ex. Blekinge. Gnejsen är randig. Vulkaniten är helt enfärgad utan nyansinslag.

Här borde växa barrskog, men i stället grönskar lövskogen tack vare den gamla sjöbotten, som Kronoberg vilar på. Sprickor runt sjöarna minner om istiden och ger bördig odlingsmark. På gamla sjöbottnar får ädelträden ej ersättas av barrträd.

Vi följde Börjes långa steg och mötte så småningom träd omgivna av soppsvampar. Svamparna bryter ned näring till träden, ger dem kväve och får i gengäld socker. Men numera får träden alltför mycket kväve från luften och behöver ej svamparnas.

Vid gränsen för den gamla sjöbotten ändrades växtligheten. Lövträden var borta, barrträden dominerade. Så gick vi på rullstensåsen från istiden, så lämplig till vägar i alla tider. Rundslipade stenar som gjort den långa resan med isen, men även morän kännetecknar den. Barrträden överlever där med sina långa rötter som når ned till de gamla isälvarnas vatten.

Till sist vill Börje lära oss att hitta hem, om vi går vilse. Barn uppmanas krama ett träd och det kan kanske vara bra även för oss, så att vi inte virrar bort oss och går runt i cirkel i panik. Hoppas någon letar efter oss i så fall! Annars kan vi sluta oss till väderstrecken genom att se åt vilket håll grenverket är frodigast. Söder!

Tack för en lärorik vandring!

Majt Olsson

Lena Lennerhed

Om kyla, värme och en och annan orgasm

"Om kyla, värme och en och annan orgasm" var den sammanfattande titeln på idéhistorikern Lena Lennerheds föredrag. Med den ville hon ge en historisk bakgrund till dagens samhälle, där sexualitet betyder friheter och rättigheter för både män och kvinnor. Att vägen dit varit lång och besvärlig har hon bl.a. visat i sin bok *Sex i folkhemmet*. Men Lena Lennerhed påpekade att det man hade att kämpa emot var 17- och 1800-talens uppfattningar som förnekade kvinnor all sexualitet och därmed framhävde olikheterna mellan könen. Dessförinnan hade det rätt ett slags jämställdhet mellan män och kvinnor åtminstone på det sexuella planet.

Under 1900-talets första decennier talas mycket om kvinnors frigiditet som ett medicinskt problem. Samtidigt kräver många kvinnor hjälp med barnbegränsning. Preventivmedel finns, men det är enligt lag förbjudet att marknadsföra sådana. Aborter förekommer, även om de naturligtvis är helt förbjudna. Det är i detta läge som RFSU kommer till och det är nu Elise Ottesen Jensen börjar resa runt i landet för att i föredrag upplysa om barnbegränsning. Föredragen drar stora åhörarskaror och efteråt förekommer det att Ottar provar ut pessar på kvinnor som redan dignar under ansvaret för stora barnaskaror. Först 1938 kommer en lag som tillåter öppen reklam för preventivmedel och gör aborter av medicinska och humanitära skäl möjliga.

"Mannens sexualitet är självklar men kvinnornas problematiseras" – så sammanfattade Lena Lennerhed 1900-talets sexualhistoria. Men hon framhöll samtidigt att samhället hela tiden varit mycket dåligt på att ta hand om de manliga sexualproblem som funnits. Inte förrän 1944 avkriminaliserades t.ex. homosexualitet, som långt fram i tiden ansågs vara ett medicinskt exklusivt manligt problem.

Solveig Hammarbäck

Lena Hoel och Mary Lou Ward

Villande mo

Lördagskvällen inleddes med en nyskriven pjäs av och med Mary Lou Ward. Hon spelar här mot Lena Hoel, båda i rollerna som Christina Nilsson men med helt olika bakgrund och livsöden. Sångerskan Christina Nilsson och dagens arbetslösa, tilltufsade och självvömkande Christina Nilsson har i detta osannolika möte något att berätta och problemen känner vi igen.

Vi har valt att inte referera pjäsens innehåll, utan koncentrerar oss på den problematik som tas upp. Följande är en brevväxling via mail.

Birgitta: Handlar pjäsen om att bli bekräftad - kanske om att bli bekräftad på "rätt" sätt?

Kerstin: Vad skulle vara rätt sätt? CN den äldre blir bekräftad som yrkeskvinna och framstående kulturperson men säger sig sakna bekräftelsen som mor. CN den yngre har barn men känner sig ändå värdelös. Oavsett i vilken tid man lever, förefaller kvinnor ha problem med att få sina liv att gå ihop. Finns en verklig möjlighet att välja vår liv?

Birgitta: Är deras respektive dilemmor typiskt kvinnliga? Hur hamnar vi i dem, oberoende av vilka positioner vi befinner oss i? Handlar möjligheten att välja våra liv om vilken personlighet vi är och vilken miljö vi växt upp i?

Kerstin: CN den äldre ägde en enastående talang och fick chansen att utveckla denna. Ändå är hon inte nöjd med moderskapet. CN den yngre har precis detta liv som dock är misslyckat. Vilka är hennes möjligheter att leva ett liv som hon uppfattar som meningsfullt?

Birgitta: Man skall inte bara bli världsberömd sångerska, man skall också leva det enkla livet och bli mor. Man skall inte bara ha hem, make, barn och ett arbete, man skall också....vad? CN den yngre skulle kunna leva ett meningsfullt liv om hon bara valde att se möjligheterna i det hon har.

Kerstin: Är det så enkelt att vi aldrig är nöjda, oavsett vad vi har och att det inte är ett specifikt kvinnligt problem. Är det detta pjäsen vill säga oss? Men samtidigt vill pjäsen ge oss alternativ: se möjligheterna i ditt liv och gör något bra av det du har!

Kerstin Axén Krag och Birgitta Sjöblom

Kjerstin Norén

De privata konsekvenserna

Söndag morgon började med att Pelle Swartz läste sista kapitlet ur *Martin Bircks ungdom* av Hjalmar Söderberg. Pelle hade vaknat tidigt på morgonen och sin vana trogen lyssnat till kassettkassettbok. Och upptäckt detta kapitel relevans för frågorna som vi diskuterade på lördagen – om sexualmoral, rädslan för att bli med barn och abort. Frågor som var aktuella även under söndagen.

Kjerstin började med ett kort pass förenklad Qi-gong, hela salen böljade av armar som fågelvingar, vi sträckte ut oss och kröp ihop och njöt av rörelserna. Och undrade vad som skulle komma härnäst?

När man ordnar kurser och vidtalar föreläsare är det inte alltid man får vad man beställt! Jag hade trott att Kjerstin skulle berätta mer för oss om förhållandet mellan Elin och Sigge, som hon hade behandlat i Kvinnornas litteraturhistoria. Flera hade ju lördag eftermiddag sett filmen Glasberget, som ger hans version av mötet och fortsättningen av historien. Nu fick vi något helt annat – och absolut inte mindre intressant.

Utmanande och provokativt, djupt och spretigt, omöjligt att referera. Kjerstin – en riktig småländska, tyckte Vilhelm Moberg. ”Glad och trevlig, kan sjunga och dansar bra”, sjöng Barbro Hörberg för oss. Kjerstin spelade därefter Röda Bönor (en av mina favoriter från 70-talet). Hon målade upp stämningsbilder med beröringspunkter i sitt eget liv, hon berättade om sin mamma, som tvingades leva hemmafruliv men som höll strålände föredrag i husmodersföreningen, om föräldrarna som betalade ett högt pris för att genomföra ”det idealiska äktenskapet”, om Elin som ville uppvärdera kvinnosysslorna samtidigt som kvinnorna skulle ha rätt till utbildning och yrkesliv och om Alva (Myrdal), som kämpade för att lägga allt ifrån sig genom kollektivhus och socialt ingenjörsarbete. Det handlade om kvinnorörelsen och vänstern på 70-talet, om männen i hennes liv och *Kvinnor på gränsen till genombrott* (Ulrika Knutsons bok om fogelstadskvinnorna som just kommit ut). Hon blev paff, sa hon, när hon läste att Ulrika inte tyckte om Elin! Efter utflykten till Lilla Björka menade Kjerstin att här har en olycklig människa bott! Det får stå för henne, många som varit där talar om husets vänliga atmosfär och Ulrika Knutson vittnade också efter sin natt på Lilla Björka efter årsmötet 2003 att inget spöke nöp henne i tårna!

Var kom prydhetsen ifrån, undrade Kjerstin, på hennes föräldrars och Elins tid? Mannens dröm om kärleksfriheten samtidigt som han var rädd för kvinnors styrka. Kvinnans skräck för att ett barn skulle bli följd av en fri förbindelse (som i Martin Birck). Kjerstin menade att Elin i sina verk inte i första hand skildrar kärleken till mannen, utan kärleken gäller livet och den förlorade modern men att kärlekslängtan förläggs till mannen. Elin mötte John Landquist i Stockholm. Kjerstin såg honom som en Don Juan-typ. Sigfrid Siwertz hörde till samma krets. I sina förhållanden blottade Elin en värnlöshet som blev en belastning för mannen. Gustaf Hellström, som förälskade sig i den unga Elin när hon kom till Stockholm, såg henne som ”en ny typ”, men det sårbara i hennes natur undgick hans blick.

Moderskapet drabbar den emanciperade kvinnan, menade Kjerstin, och gav dansaren och koreografen Birgit Åkesson som exempel. Egocentricitet ligger i konstnärskapets natur, fortsatte hon, och förklarar kanske därmed svårigheten med att kombinera barn och skapande. En av Kjerstins förebilder är den italienska förgrundsgestalten för feminismen, Rossanna Rossanda, som steriliserade sig för att undgå konflikten men inte kunde undkomma sin ”moderlighet” och i stället ”adopterade” sina lärjungar, däribland Kjerstin. Rossanda har skrivit en bok som heter *Halva Himlen*. Kjerstin talade också om Sigrid Kahle, aktuell med självbiografen *Jag valde mitt liv*, och menade att många av våra förebilder som ”starka” kvinnor i själva verket varit skröpliga fysiskt och kämpade mot fysisk ohälsa. Liksom Elin.

Feminismen behöver en avancerad form av demokrati för att utvecklas – och ett visst mått av ekonomisk utveckling – vem kan ägna sig åt feminism om man inte har tak över huvudet eller mat för dagen? En rörelse som Fogelstad påverkar parförhållandet och familjen och därmed samhället och blir en verklig vändpunkt för liv och tänkande. Kjerstin ser en fara med femi-

nismens institutionalisering – och vem gör inte det? När Göran Persson bekände sig till feminismen, tycker i alla fall jag att kraften gick ur den.

Diskussionen som utbröt efter framförandet blev livlig med många inlägg för och emot Kjerstins ståndpunkter, framför allt vad gällde ”Röda Lund” och Kjerstins syn på hierarkier och maktförhållanden inom partiet, som särskilt emotsades av några av hennes gamla lundakompisar. Men där hade jag ingen chans att anteckna, eftersom jag sprang fram och tillbaka med mikrofonen. Jag tycker i alla fall att det är härligt att vi kan mötas under gemensam rubrik, att den rymmer så många olika meningar och att vi vill och orkar låta dem brytas. Hur tråkigt vore det inte om alla tyckte likadant? ”Det är viktigt med individualiteten”, tycker både Kjerstin – och jag.

Marianne Enge Swartz

Elsie Johansson

Den svårhanterliga kärleken

Man tycker genast om henne, kvinnan med goda ögon som ser och ett leende som värmer.

Årets Väckarklockepris gick i år till Elsie Johansson och priset överlämnades under lagom pompa och ståt. Motiveringen löd ”för att hon i Elin Wägners anda har skildrat kvinnors liv och lyckats levandegöra kärleken i dess ofattbara mångsidighet”.

Så gick ordet till Elsie, som började med att berätta att hon varit inne i Sankt Sigfrids kapell på morgonen. Hon gick dit för att meditera och söka stillsamhet. I båten, som finns där fylld med sand, placerade hon värmeljus, ett för var och en av hennes kära, och tände dem. Sedan satte hon sig och bad en bön, ”Gode Gud, ta hand om dem alla i båten och låt mig slippa. Nu vill jag bara älska och ägna mig åt mig själv.”

Priset är en uppmuntran och Elsie menade att det gör både henne och Elin Wägner-sällskapet synliga.

Elsie föddes 1931 i ett enkelt hem, huset var fallfärdigt och familjen fick bo där på ”egen risk”. Men det var diktens och författarskapets vagga för Elsie och där fanns *absolut kärlek*.

- Kärlek kan inte stängas in, alla söker den, vän, djur, natur och Gud, säger Elsie med skärpa. En av Elsies dikter handlar om när mor och hon har varit hos sömmerskan för att beställa en examensklänning till Elsie. På hemvägen pratar de med varandra och mycket kortfattat blir budskapet detta:

Nu blir du fin, säger mor

Nu blir du finare,

Nu blir du allra finast...

Mor såg på Elsie med kärlek, hon blev sedd. Pappa älskade också, men där måste kärleken tolkas.

Elsies mor fick första barnet när hon var 16 år, vid 23 års ålder hade hon fyra barn. ”Mor förlät aldrig far för detta”. Elsie blev ett sladdbarn och modern hade då fått distans till barnafödandet och orkade ägna tid åt Elsie. Men för att förhindra att ytterligare barn blev till, fick

Elsie sova mellan föräldrarna på lördagsnatten, då fadern var hemma från sitt arbete på annan ort.

Föräldrarnas äktenskap var inte riktigt så lyckligt som Elsie skulle önskat, och i en dikt om en påhittad resa för föräldrarna till Åland skriver hon: Jag vill kärlek, men det är så mycket obalans.

Och hon uttrycker det också så här: Varför ska det ta ett helt liv att tolka och tyda en man.

Själv blev Elsie förälskad vid 16 och gifte sig när hon var 18 år. Hon skriver: Genom dina händer upptäckte jag mig.

Elsies äktenskap varade i 55 år, hon skiljde sig när hon var 73 år. Men kärleken är nödvändigtvis inte slut.

Elsie är mest poet, säger hon, och fortsätter sin berättelse med att läsa några av sina dikter. Efter att ha jobbat 30 år inom postverket, slutar hon vid 54 års ålder för att helt ägna sig åt sitt författarskap eller, som hon själv säger, kanske mest för att utforska sig själv.

Jag som är lite yngre än Elsie har upptäckt henne genom Nancy-böckerna, men inser nu att hon har gett ut ett antal barnböcker och romaner, närmare bestämt 16 stycken. Och jag tycker om när hon berättar om vintern och hur hon gått ut och lagt sig i snön och gjort en ängel, hon – gamla människan.

Elsie berättar, ibland sakta eftertänksamt och det blir precis stilla i rummet, ibland kvicka, roliga saker och vi drar alla på mun.

Senaste boken – *Näckrosträdet* – är en annorlundabok. En bok där man själv blir ställd inför frågan: hur långt sträcker sig kärleken? Vad är skuld och skam och kan det någonsin bli bra? Hoppet finns, som väl är, fortfarande i bokens sista kapitel.

- Vilken härlig (gammal) tant, hör jag efteråt. Vadå tant, tänker jag, en varmblodig och klok kvinna är vad jag ser. Och jag tycker mycket om henne.

Marianne Wallenberg

Avslutning

MOD – det besitter Elsie Johansson, konstaterade Marianne efter hennes föreläsning om ”Den svårhanterliga kärleken”. Den var seminariets sista programpunkt och meningen var att hennes föreläsning skulle åtföljas av en frågestund med de medverkande föreläsarna. Men sedan Elsie slutat tala kändes det inte som att det fanns något behov av frågor just då. Hennes djupt personliga och gripande framställning om sitt liv och sitt skrivande fick i stället sjunka in hos oss åhörare och ge tillfälle till egna reflexioner. Kanske om glädje – sorg – kärlek och relationer i våra egna liv.

Marianne sammanfattade årets höstmöte, som var det femtonde i ordningen, med att konstatera att det nog (som vanligt) var det bästa som gjorts, och hon tackade alla som varit med om

att planera och genomföra det. Hon hoppades att vi alla skulle komma tillbaka följande år. Hon uppmanade oss att ta med en vän eller bekant för att vidga kretsen och förhoppningsvis få fler medlemmar.

Hon efterlyste också idéer och bidrag till Bergsluft. Det är värdefullt om medlemmarna medverkar i det egna bladet. Allt är välkommet, det kan vara boktips eller tankar om miljö, fred, jämställdhet mm i Elins anda.

S:t Sigfrids husmor, Gerd Benjaminsson, informerade om andra aktiviteter och program på skolan som kan intressera oss, som catering, julbord och inte minst intressanta och kreativa sommarkurser.

Slutligen tackade Charlotte Branting vår outtröttliga och entusiastiska ordförande Marianne. Hon inbjöd också till hösträffen på Lilla Björka den 31 oktober, då Maria Nilsson från Lund ska berätta om författaren Gertrud Lilja.

Två givande dagar kring ett ämne som är lika aktuellt nu som på Elins tid. Det inspirerade till många samtal och diskussioner som jag kunde snappa upp och fortsatte in i det sista runt borden under söndagsmiddagen.

Irène Carlsson

**Ett stort tack till alla
som bidragit till denna rapport!**

**Elin Wägner-sällskapets styrelse
November 2004**

Redigering och utskrift: *Curt Gustafsson*

Denna rapport kommer – liksom de flesta tidigare rapporter – också att finnas tillgänglig på Elin Wägner-sällskapets webbsidor www.dels.nu/elinwagner